

6. Мясников О. Смена правящих элит: “консолидация” или “вечная схватка”? / О. Мясников // Полис. – 2003. – № 1.
7. Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2008. – Вип. XXIII : Політична еліта в історії України. – С. 50–61.
8. Пірен М. Роль політико-управлінської еліти в утвердженні довіри в суспільстві / М. Пірен // Соціальна психологія. – 2009. – № 3. – С. 62–69.
9. Пірен М. Соціальна відповідальність політико-управлінської еліти за умов демократизації управління в Україні (на досвіді ЄС) / М. Пірен // Вісник НАДУ. – 2010. – № 3.
10. Піча В. М. Політологія: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України / В. М. Піча, Н. М. Хома. – К. : Каравела, 1999. – 168 с.
11. Політологія : підручник // за заг. ред. проф. В. Г. Кременя, проф. М. І. Горлача. – Х. : Друк. центр “Єдинорог”, 2006. – 640 с.
12. Політологія : Підручник для вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К. : ВЦ “Академія”, 2005. – 528 с.
13. Політологія : навч. посіб. [для студ. вищ. закл. освіти]. – К. : Коровела ; Львів : Новий світ. – 2000, 2002. – 344 с.
14. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття : [кол. монографія] / за ред. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 1999.
15. Щекин Г. Политическая элита Украины: попытка анализа и оценки / Г. Щекин // Персонал. – 2004. – № 1.

Надійшла до редколегії 04.11.2011 р.

УДК 35-027.21:323.11:316.647.5(477)

М. Д. СИЧОВА

ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ МІЖЕТНІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПОЛІЕТНІЧНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ НА ОСНОВІ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Викладено теоретичний концепт державної програми міжетнічної інтеграції поліетнічного українського соціуму на основі міжетнічної толерантності.

Ключові слова: держава, етнонаціональна політика, інтеграція, міжетнічна толерантність.

This article contains a theoretical concept of the state program of inter-ethnic integration of multi-ethnic Ukrainian society on the basis of interethnic tolerance.

Key word: state, ethnic policy, integration, inter-ethnic tolerance.

Державне регулювання етнічного і культурного розмаїття в умовах невинного зростання вимагає нових управлінських підходів. В Україні, як будь-якій країні з поліетнічним складом населення, існує конфлікт інтересів етнічних груп як на рівні між етнічною більшістю і етнічною меншістю, так і між окремими етнічними спільнотами. Це породжує суперечності розвитку українського суспільства. Назріло питання розробки та реалізації системи заходів, які б забезпечили розбудову поліетнічного українського суспільства на засадах діалогу культур і толерантності, сприяли інтеграції.

На сучасному етапі розвитку української наукової думки проблема міжетнічної толерантності актуальна. Дослідженнями з державного управління, які певним чином висвітлюють проблему формування толерантності, є роботи П. Надолішного, Т. Сенюшкіної, В. Колтуна, Ю. Куца, В. Скуратівського [12], В. Трощинського [Там же]. Окрім того, вагомими є дослідження правових засад толерантності О. Тарасишиної, а теоретичні та практичні проблеми міжетнічної толерантності висвітлені в роботах В. Євтуха [7], І. Кушніренко, В. Логвінчук, О. Гриви та ін. Проте проблема розробки сучасних форм і методів державного управління етнонаціональною сферою не отримала належного місця в доробках українських науковців.

Виходячи з вищезазначеного, мета статті полягає у викладі теоретичного концепту державної програми міжетнічної інтеграції поліетнічного українського соціуму на основі міжетнічної толерантності, що обумовлює вирішення відповідних завдань, а саме: дослідження особливостей міжетнічної інтеграції українського суспільства на основі міжетнічної толерантності та створення теоретичного концепту впливу держави на процес інтеграції поліетнічного українського соціуму.

На відміну від багатьох поліетнічних держав, Україні вдалось уникнути серйозних міжетнічних суперечностей у суспільстві. Це пояснюється багатьма факторами як ментального та морально-етичного, так і політичного гатунку. Проте глибший аналіз нашого дослідження вказує на певний конфліктогенний потенціал міжетнічних відносин, як в Україні, так і у світі загалом [2; 3; 5; 6; 8; 10; 11].

Якщо етнічні спільноти в Україні потенційно єдині у прагненні побудувати соціально орієнтовану правову державу, то у сфері відродження етнічної самобутності, розширеного відтворення етнокультурних та етноментальних характеристик їх інтереси не завжди збігаються. Головною причиною певних розбіжностей в етнічних пріоритетах є синхронізація процесів етнічного та етнополітичного відродження української етнонації і національних меншин, яка активізувалась після здобуття Україною незалежності.

Отже, наразі, потрібна державна політика, що забезпечить краще пристосування основних інститутів до етнокультурного розмаїття та сприятиме інтеграції. А якщо зважити на сучасні оптимізаційні зміни у виконавчій владі, які призвели до ліквідації Держкомнацрелігій, та неефективність Плану заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2012 р., то ситуація може стати ще більш неконтрольованою [1; 9].

Єдиним можливим варіантом процесу взаємовпливу культур (акультурації) для сучасної України може стати інтеграційна стратегія, яка має базуватись на принципах толерантності. Основні пріоритети цієї стратегії відображено в міжнародній Декларації та розробках вітчизняних науковців [7]. Інтеграція дозволить не лише узгодити етнічні інтереси, але й стане запорукою розвитку толерантності та взаємодовіри в суспільстві, адже вона спрямована на формування збалансованого демократичного поліетнічного полікультурного суспільства.

Слід враховувати, що це складний довготривалий і подекуди суперечливий процес, який потребує довгострокової, планомірної державної підтримки та стратегічного бачення. Оптимальним інструментом державної політики у вирішенні цього питання стане Державна програма інтеграції, яка повинна представляти довгострокову національну інтеграційну стратегію і містити заходи щодо формування толерантних відносин у поліетнічному українському соціумі як пріоритетного напрямку міжетнічної інтеграції та формування політичної української нації.

Основними цілями міжетнічної інтеграції є, з одного боку, гарантування національним меншинам можливостей забезпечення їх самобутності, збереження і розширення їх етнокультурних особливостей та прав, з іншого – інтегрування в українському суспільстві на основі загальної складової. Зазначена складова повинна територіально, політично і культурно бути детермінована з Україною та українською етнонацією. Адже саме українці – найчисельніша етнічна спільнота, яка традиційно проживає на цій території, межі розселення українців визначили кордони держави, а самоназва нації – назву держави, окрім того, переважно етнічні українці в Україні прагнули до існування державності.

Щоб запобігти можливим суперечностям, які можуть виникнути за певних обставин через поєднання процесів уніфікації та дотримання відмінностей, варто зазначити, що консолідація українського суспільства повинна відбуватись на ґрунті чотирьох основних цінностей: спільної історичній долі; спільної державної мови; інституту громадянства; територіального (загальнодержавного патріотизму); етнічного плюралізму.

З метою забезпечення загальнонаціональної консолідації на принципах зміцнення української національної ідентичності необхідно сформулювати такий концепт спільної історичної долі, який був би прийнятним для кожного українця, незалежно від етнічних, релігійних, ідеологічних та ін. відмінностей, щоб кожен громадянин України міг ототожнювати себе з українською політичною нацією. При цьому слід урахувати, що зовнішні ознаки національної ідентичності (національні герої, міфи та традиційні звичаї) можуть дещо змінюватись. Однак сама ідентичність як відчуття належності до окремої нації з її власною національною культурою – значно стійкіша і потребує постійної уваги з боку держави.

Водночас спільність державної мови гарантує ефективність державотворення та консолідацію суспільства. Комунікативно-мовна інтеграція повинна відбуватись з розумінням того, що мова існує не окремо від політичної реальності, а є частиною цієї реальності. З мовною проблематикою нерозривно пов'язані питання культури, ідентичності та важелі політичного впливу.

Потрібно забезпечити якнайкращі умови для розвитку української мови як мови титульної нації, яка повинна виконувати свою державотворчу, об'єднувальну місію. Звісно, формування єдиного комунікативно-мовного простору в Україні має відбуватися паралельно зі створенням сприятливих умов для розвитку мови та культури меншинних сегментів етнонаціональної структури. Але цей процес повинен бути захищений державою від будь-яких спекуляцій, що потребує приведення мовного законодавства до сучасних реалій суверенної української держави.

Необхідність формування інституту громадянства обумовлена багатьма факторами, зокрема й необхідністю розвитку демократичного врядування як джерела знаходження компромісу між різними групами інтересів соціальних груп у суспільстві. Адже особам, які проявляють громадянську активність, властиві такі якості: досвідченість, визначеність і сталість певної позиції, яку вони займають, впевненість у собі тощо. Ці чесноти базові для формування відповідальної особистості, здатної на діалог – основу інтеграції.

Під територіальним патріотизмом розуміємо загальнодержавний патріотизм. Розвиток територіального патріотизму забезпечить усвідомлення всіма етнічними спільнотами України того, що українська державність, яка, окрім того, є великою цінністю, єдина може забезпечити поступальний суспільний розвиток. Це головна передумова для формування повноцінної політичної нації на базі всіх етнічних спільнот України.

Дієвість запропонованої Державної програми інтеграції забезпечить взаємовигідна співпраця органів державної влади і органів місцевого самоврядування з громадським сектором, бізнесом і ЗМІ в процесі здійснення впливу на міжетнічні відносини в суспільстві. Відповідно, окреслюються такі напрями розв'язання проблеми: політико-правовий, культурно-освітній, соціально-економічний (рисунок).

Пропонуємо визначити чотири основні акценти програми.

1. Орієнтація на індивіда.

Створення сприятливих умов для розвитку та вільного вибору індивіда на основі принципів міжетнічної толерантності, а саме:

- забезпечення кожному члену поліетнічного суспільства (незалежно від статусу етнічної спільноти) надійності соціальних позицій, соціальної безпеки;
- виховання готовності до розуміння, співробітництва та самодисципліни (добровільного виконання законів і правил);
- виховання поваги до прав інших осіб та пошуку компромісу;
- популяризація позитивного значення власної унікальності та унікальності інших.

У фокусі програми – людина як унікальна особистість, громадянин, патріот України.

2. Орієнтація на молодь.

Молодь як найбільш прогресивна та перспективна частина суспільства повинна мати пріоритетність державної підтримки в гуманітарній сфері загалом та в етнополітичній зокрема. Доцільно розвивати у представників усіх етнічних спільнот активну громадянську позицію, виховувати необхідність

взаєморозуміння та толерантності. Утім, насамперед потрібна впевненість у майбутньому молодих громадян України та запровадження заходів з формування єдиної національної ідентичності.

3. Інтеграція – заклик до розвитку.

Цілком очевидно, що інтеграція не виключає можливості протиріч і конфліктів. Тому основою міжетнічної інтеграції має стати відкритість і толерантність. Позиції міжетнічної відособленості та ізольованості, які поки що, на жаль, переважають в українському суспільстві, повинні змінитись розумінням того, що перспективи кожного в українському соціумі залежать насамперед від його особистої активності та здатності співпрацювати. Слід забезпечити насамперед таке:

- зміцнення національної ідентичності;
- інтегративність суспільства на засадах внутрішнього діалогу, гуманістичних цінностей і толерантності;
- розвиток гуманізму як систему найвищих цінностей для громадян незалежно від віросповідання чи політичних поглядів;
- громадянську єдність – основу для спільних дій і громадянського територіального патріотизму.

4. Почуття впевненості – як основа інтеграції.

Задля міжетнічної інтеграції потрібно забезпечити кожному члену суспільства почуття впевненості в собі, формувати громадянську позицію, сприяти розширенню світогляду, відмові від домінування та здатності до розуміння, розумінню і діалогу, розвивати етнічну та національну самосвідомість. У суспільстві загалом необхідно гарантувати права людини і права етнічних спільнот, розвивати почуття єдності в різноманітті, забезпечити право вибору, плюралізм думок і нові ідеї, утвердити міжетнічний, міжкультурний діалог, культуру міжетнічного спілкування, етнонаціональну злагоду. Має відбутись розвиток суспільного діалогу, досягнення стабільного громадянського та політичного миру, загальнонаціональної консолідації.

Виконання Державної програми інтеграції сприятиме такому:

- запровадженню нової етнонаціональної політики, яка базуватиметься на утвердженні гуманістичних ідеалів та цінностей (толерантності, взаєморозумінні тощо) як основи розвитку української політичної нації;
- розвиткові культурного плюралізму на засадах міжкультурного діалогу;
- формуванню єдиного гуманітарного простору;
- становленню національної ідентичності;
- активізації процесу міжетнічної інтеграції – основи для досягнення історичного консенсусу на шляху націєтворення і утвердження України як сучасної демократичної республіки;
- формуванню політичної нації.

Установи, відповідальні за впровадження програми, визначаються відповідно до компетенцій, але головне, щоб цей перелік включав, з одного боку, державно-управлінські структури різних рівнів та органи місцевого самоврядування, з іншого - бізнес, громадський сектор і ЗМІ.

Рисунок. Державна програма інтеграції

Фінансування програми повинно здійснюватись за рахунок коштів Державного бюджету в межах бюджетних призначень, передбачених центральним органам виконавчої влади на відповідний рік, коштів місцевих бюджетів, інших, передбачених законодавством, джерел. Обсяги фінансування програми повинні уточнюватись щороку. Важливо, що програма не потребує створення додаткових матеріально-технічних ресурсів. Окрім того, можна ефективно залучати й позабюджетні ресурси. Реалізація цього програмного документу можлива за наявності політичної волі, за умови детального виконання всіх передбачених завдань і заходів, забезпечення контролю за їх виконанням та за відсутності особливих перешкод і зловживань з боку посадових осіб.

З огляду на тривалий період бездержавності України та багату етнопалітру, очевидно, не варто сподіватись на швидке досягнення повної міжетнічної інтеграції українського суспільства, адже вона як будь-який динамічний процес не обмежена в часі. Окрім того, необхідно враховувати дві чіткі тенденції етнополітичного ренесансу в Україні: прагнення побудови національної держави та відродження етнічної самотутності всіх компонентів

етнонаціональної структури. З огляду на це, довгострокова національна інтеграційна стратегія має бути толерантною і плюралістичною.

Проведене дослідження відкрило необхідність поглибленого аналізу наслідків упровадження державної програми інтеграції, на основі міжетнічної толерантності, що є пріоритетним напрямом подальшого вивчення проблеми.

Література:

1. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents>

2. Британія слідом за Німеччиною визнала провал мультикультуралізму. – Режим доступу : <http://www.newsmarket.com.ua/2011/02/britaniya-slidom-za-nimechchinoyu-viznala-proval-multikulturalizmu>

3. Всеукраїнське опитування громадської думки. Ставлення населення України і Росії одне до одного // КМІС, 2010. – Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua>

4. Декларація принципів толерантності від 16 листопада 1995 р. // Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_503

5. Динаміка ксенофобії й антисемітизму в Україні (1994 – 2007) КМІС. – Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua/txt/doc/nov/p.pdf>

6. Експертний висновок Національного інституту стратегічних досліджень щодо питання русинів в Україні / Сучасна етнічна структура українського суспільства: теоретичні та практичні аспекти : зб. доп. ; Державний комітет у справах національностей та релігій ; упоряд. О. Н. Саган, Т. І. Пилипенко. – К : Світ знань, 2008. – С. 112–115.

7. Євтух В. Б. Міжетнічна інтеграція : постановка проблеми в українському контексті : навч. посіб. / В. Б. Євтух, В. П. Трощинський, Л. О. Аза. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2003. – 58 с.

8. Заключні зауваження та рекомендації Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації : Україна. – Режим доступу : 8/02/2007 http://www.ombudsman.kiev.ua/d2s_zm.htm

9. План заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2012 р. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/305027>

10. Саркозі визнав провал політики мультикультуралізму у Франції. – Режим доступу : <http://tsn.ua/svit/sarkozi-viznav-proval-politiki-multikulturalizmu-franciyi.html>

11. Українське суспільство 1992–2010 // Соціологічний моніторинг / за ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. – 636 с.

12. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. : у 2 ч. / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скурагівський, Е. М. Лібанова та ін.] ; за заг. ред. В. П. Трощинського, В. А. Скурагівського. – К. : НАДУ, 2010. – Ч. 2. – 244 с.